

morálně nepřijatelným způsobem. Z dikce zákona zároveň plyne, že – na rozdíl od dědice, u něhož je tato zákonná povinnost zřejmě spjata již s tím, že dědictví neodmítl, – mohou osoby v zákonné posloupnosti jej předcházející převzetí ostatků odmítnout.

Z judikatury:

viz u § 113 až 117

Zásah do integrity

§ 93

(Oprávnění pro zásah do integrity)

(1) Mimo případ stanovený zákonem nesmí nikdo zasáhnout do integrity jiného člověka bez jeho souhlasu uděleného s vědomím o povaze zásahu a o jeho možných následcích. Souhlasí-li někdo, aby mu byla způsobena závažná újma, nepřihlíží se k tomu; to neplatí, je-li zásah podle všech okolností nutný v zájmu života nebo zdraví dotčeného.

(2) Zákonný zástupce může udělit souhlas k zásahu do integrity zastoupeného, je-li to k přímému prospěchu osoby, která není schopna dát souhlas sama.

Z důvodové zprávy:

viz u § 91

Související ustanovení:

§ 19, 581, 586, 588, § 2638 až 2641, § 2642, 3022

Související předpisy:

čl. 7, 10 Listiny, – čl. 5, 6 Úmluvy o biomedicině, – § 28, 34, 38, 39 zák. o zdr. službách, – § 3, 7, 17 zák. č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů a o změně některých zákonů (transplantační zákon), – § 46, 53, 64, 65, 70 zák. č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, – § 30, 99 tr. zákoníku, – § 127 o. s. ř., – § 38 z. ř. s., § 114, § 116 až 118 tr. řádu

Z literatury:

1. Císařová, Sovová: *Trestní právo a zdravotnictví*, 2. vyd., 2004, s. 79–80, 94–96. – 2. Doležal: *Vztah lékaře a pacienta z pohledu soukromého práva*, 2012, s. 250 a násl. – 3. Dvořák, Švestka, Zuklínová: *Občanské právo hmotné, sv. I*, 2013. – 4. Holčapek: *Dokazování v medicínskoprávních sporech*, 2011, s. 86, 87–89, 109–110, 185–192. – 5. Kmec, Kosář, Kratochvíl, Bobek: *Evropská úmluva o lidských právech. Komentář*, 2012, s. 902–903. – 6. Knap, Švestka, Jehlička, Pavlík, Plečický: *Ochrana osobnosti podle občanského práva*, 4. vyd., 2004, s. 203 a násl. – 7. Knapp: *Teorie práva*, 1995, s. 21. – 8. Šustek, Holčapek: *Informovaný souhlas*, 2007, s. 21–27, 161–164, 179. – 9. Wagnerová, Šimíček, Langášek, Pospíšil a kol.: *Listina základních práv a svobod. Komentář*, 2012, s. 187–191.

10. Deutsch, Spickhoff: *Medizinrecht*, 2003, s. 272. – 11. Kaiser: *Arzthaftungsrecht*, 2008, s. 27 a násl., 739.

Přehled výkladu:

- I. Obecně (1 až 8)
- II. Právní důvody zásahu (9 až 31)
- III. Důsledky neoprávněného zásahu (32 až 36)
- IV. Souhlas se způsobením závažné újmy (37 až 41)
- V. Souhlas udělený zákonným zástupcem (42 až 51)

I. Obecně

1. Zásada nedotknutelnosti člověka, vyvěrající z mnohotvárného osobnostního práva lidské bytosti, se úzce prolíná s ochranou jeho **integrity** (viz komentář k § 91). Byť právní nauka často pojednává o integritě tělesné, není pochyb, že fyzickou a duševní stránku nelze od sebe izolovat (lit. č. 6, s. 203 a násl.). Působení na tělo se totiž často projeví i psychicky, neboť člověk vnímá své tělo a některé jeho pochody svou myslí. Zároveň se však ovlivnění duševního stavu děje nezřídka prostřednictvím těla a nástrojů či látek na tělo působících. Člověk je tedy právem chráněn proti bezdůvodnému zasahování do jeho integrity třetí osobou, ať již by mělo vliv na jeho tělo či mysl. Toto právo účinkuje vůči všem (*erga omnes*) a je vyjádřeno mj. v čl. 7 odst. 1 a v čl. 10 odst. 2 Listiny. Aplikovatelnost toho kterého ze zmíněných článků Listiny závisí podle literatury na charakteru a intenzitě zásahu (lit. č. 9, s. 187–191). Toto rozlišování však nemá na výklad jednotlivých ustanovení občanského zákoníku týkajících se integrity zásadní vliv, byť povaha a míra narušení chráněné sféry se např. projevují při hodnocení závažnosti způsobené újmy a odpovídajících prostředků nápravy.

2. Občanský zákoník přistupuje k integritě jako k užší kategorii, než je osobnost člověka v celé její komplexnosti. Integrita chrání organismus člověka jak z hlediska fyzického, tak z hlediska duševních procesů v něm probíhajících. V tomto pojetí naopak nemíří na vnější projevy člověka, jeho soukromý i veřejný život, podobu apod. (k tomu komentář u § 81 a § 84 a násl.).

3. Pojem **zásahu do integrity** je velmi široký. Zahrnuje veškeré počínání, jehož podstatným či alespoň nezanedbatelným prvkem je působení na tělo nebo psychiku člověka. Týká se jak jednání, která jsou v souladu s právem, tak i jednání protiprávních. Škála myslitelných případů počíná od fyzického kontaktu, ať už mezi rodinnými příslušníky, nebo jinými osobami, nebo při provozování některých sportů, her, tance apod., postupuje přes společensky aprobované činnosti mající charakter služby poskytnuté dotčenému člověku a konečně obsahuje v krajní poloze i užití fyzické síly vůči člověku (např. způsobení újmy na zdraví násilným napadením či nucené podání výživy osobě odmítající stravu). Službami zasahujícími do integrity jsou mj. zdravotnické zákroky provedené lékaři (k pojetí vztahu lékař – pacient srov. lit. č. 11, s. 27 a násl.), příslušníky nelékařských zdravotnických povolání i laiky (včetně poskytnutí první pomoci či medicínských experimentů), dále léčitelství, různá kosmetická péče, kadeřnictví, služby solárií, masáže, depilace, tetování, aplikace náušnic či piercingu, popř. jiné změny tělesného vzhledu.

4. Vedle pojmu „zásah“ (srov. i § 96 odst. 1) užívá zákon na různých místech i jiné obdobné výrazy, např. „zákrok“ [§ 94, 95, § 96 odst. 2 písm. b), § 98 odst. 2, § 99, 102] či v rámci úpravy smlouvy o péči o zdraví „úkon“ (§ 2642 odst. 1). V některých ustanoveních vedle sebe vystupuje více těchto pojmů (např. v § 100, 101 a 103 se pojednává o „zasazení do integrity“ i o „zákroku“; v § 110 se dokonce vyskytuje spojení „zákrok nebo léčebný výkon“). Nelze tedy zjistit nějaké záměrné rozlišení, podle něhož by se např. pojem „zákrok“ vztahoval pouze na zdravotnické úkony a byl by tak podmnožinou „zásahů do integrity“ v širším smyslu. Naopak všechny tyto výrazy je nutno chápat v zásadě jako rovnocenné, tj. výrazy, které mohou v konkrétním případě znamenat totéž (volba některého z nich se tak zdá být především otázkou jazykově-stylistickou, nikoli však pojmenováním obsahově rozdílných kategorií).

5. Typickým příkladem zásahu do integrity jsou výkony či zákroky v oblasti **péče o zdraví**. Vedle samotných léčebných úkonů směřujících ke zlepšení zdraví se pacienta bezprostředně dotýkají i další úkony, jako např. vyšetřovací (směřující ke stanovení diagnózy), preventivní (např. očkování), zmírňující utrpení nevléčitelně nemocných (podávání prostředků tišících bolest) apod. Všemi těmito způsoby dochází ke vstupu do sféry jeho všeobecného osobnostního práva zahrnujícího též ochranu integrity. Jelikož má každý právo, aby mu do této sféry nebylo zasahováno, je její narušení přípustné, jen opírá-li se o příslušný právní důvod, na jehož základě je zákonem dovoleno toto právo omezit, resp. vstoupit do jím chráněné sféry (lit. č. 8, s. 21–27). Obvyklým právním důvodem ospravedlňujícím zásah do integrity je souhlas samotného dotčeného člověka; nejde však o jedinou možnost (k tomu podrobněji níže sub II).

6. Zákonná pravidla pro zásah do integrity jsou v občanském zákoníku stanovena záměrně **nejen pro úkony v rámci zdravotní péče či zdravotních služeb, ale též pro jakékoli jiné případy** (*largo sensu*). Toto řešení je motivováno povahou práva na ochranu osobnosti, které nesestává z jednotlivých konkrétních práv (např. na ochranu soukromí, pověsti, důstojnosti či právě integrity), nýbrž ta jsou naopak pouze projevem dílčích aspektů všeobecného osobnostního práva člověka. Ambicí zákonodárce tak je, aby normy týkající se integrity byly univerzálně použitelné pro všechny druhy zásahů do ní. Toto pojetí však má i nezanedbatelné nevýhody. Tatáž pravidla totiž mají sloužit ve zcela rozdílných životních situacích, které se od sebe **zásadně liší jednak v míře narušení** chráněné sféry dotčeného člověka, **jednak i v rizicích**, která pro jeho život či zdraví zásah může přinést. Zásahem do integrity ve smyslu komentovaného ustanovení je stejně tak transplantace obličeje a končetin těžce poraněnému pacientovi jako ostříhání vlasů v kadeřnictví (na něž se sice následně uplatní § 111 a 112, samotné jejich oddělení je ovšem zásahem do tělesné integrity ve smyslu § 93). Závažnost zásahu a jeho možné důsledky pro další život dotčeného člověka však jsou nesrovnatelné. Zásahem do integrity ostatně může být i úder soupeře v boxerském utkání, přičemž souhlas s takovým zásahem je třeba poněkud uměle konstruovat jako implicitně obsažený již v rozhodnutí se tohoto sportovního klání zúčastnit (ostatní

pravidla komentovaného pododdílu občanského zákoníku lze na něj vztáhnout jen stěží). Výklad jednotlivých ustanovení občanského zákoníku týkajících se ochrany integrity musí proto být značně flexibilní a **brát zvláštní ohled na povahu a okolnosti konkrétního případu**.

7. Úskalí zákonodárcem zvoleného řešení jsou zvyrazněna existencí dalších právních předpisů, které se zásahů do integrity dotýkají. Na prvním místě jde o soubor norem upravujících poskytování zdravotních služeb, a to zejména zákon o zdravotních službách a zákon o specifických zdravotních službách. Zde nelze vystačit s pouhým konstatováním důvodové zprávy, že tyto předpisy mají aplikační přednost na základě principu speciality, příp. že se uplatňují nezávisle na občanském zákoníku vzhledem ke své veřejnoprávní povaze (§ 1 odst. 1 věta druhá). Tak např. zákon o zdravotních službách kromě početně převažujících norem zřetelně veřejnoprávního charakteru obsahuje i pravidla se silným soukromoprávním rozměrem, zejména míří-li na vztah mezi poskytovatelem zdravotních služeb (jeho zdravotnickými pracovníky) a jejich příjemcem (pacientem). Pro ilustraci je možno poukázat na ustanovení § 28 odst. 1 či § 34 zák. o zdr. službách.

8. Avšak ani poměr speciality uvedených zákonů není jednoznačný, a to z několika důvodů. Některá ustanovení občanského zákoníku jsou natolik konkrétní až kazuistická, že jdou svými důsledky nad rámec úpravy ve „speciálních“ předpisech. Tak např. § 96 předepisuje písemnou formu souhlasu v situacích, které často nastávají jen v rámci poskytování zdravotní péče (k podrobnostem srov. komentář k němu); naproti tomu jemu odpovídající § 34 odst. 2 zák. o zdr. službách je mnohem obecnější a odkazuje na rozhodnutí poskytovatele či na úpravu v jiném právním předpisu. Není ovšem důvodu, proč by za takový „jiný právní předpis“ nemohl být považován právě občanský zákoník, konkrétně jeho § 96. Norma obsažená v občanském zákoníku se v takovém případě stává speciální vůči obecnější úpravě zákona o zdravotních službách. Dalším důvodem, pro nějž nelze občanský zákoník se zjednodušeným zdůvodněním v podobě odkazu na speciální předpisy pominout, je skutečnost, že některá ustanovení zákoníku by byla prakticky zcela nepoužitelná. Příkladem je nejen ustanovení již zmíněného § 96, zejména jeho odst. 2 písm. a), které míří na lékařské pokusy na člověku, tedy na činnost, která z povahy věci nemůže mimo oblast poskytování zdravotních služeb, upravenou uvedenými zvláštními předpisy, existovat. Lze poukázat i na pododdíl 4 tohoto oddílu, tj. na § 104 až 110, jejichž uplatnění jinde než při zdravotní péči si lze jen těžko představit. Konečně je zapotřebí připomenout, že vyčerpávající úpravu soukromoprávních závazků vznikajících při poskytování zdravotní péče v žádném z uvedených zvláštních předpisů nelze nalézt. Její prvky se nacházejí právě v občanském zákoníku, a to např. v rámci úpravy typizované smlouvy o péči o zdraví v části čtvrté hlavě II dílu 9 či v souvislosti s odpovědností za újmu, kterou poskytovatel zdravotních služeb pacientovi může způsobit a která se odčituje podle zásad stanovených právě občanským zákoníkem v jeho části čtvrté hlavě III dílu 1. Je proto zcela reálné, že na určitý právní poměr vznikající při poskytování zdravotní péče, včetně souvisejících zásahů do integrity člověka, **bude v praxi nutno**

aplikovat jak občanský zákoník, tak i příslušné zvláštní právní předpisy upravující zdravotní služby. Vzájemný poměr jednotlivých právních norem z hlediska přednosti zvláštního předpisu před obecným bude nutno vždy stanovit s přihlédnutím ke konkrétní sporné situaci, nikoli paušálně.

K odst. 1

II. Právní důvody zásahu

9. Jakýkoli zásah do integrity, který se neopírá o některý zákonem stanovený či uznávaný důvod, je **neoprávněný** (protiprávní) a představuje narušení ochrany osobnosti člověka (srov. též NS 30 Cdo 2266/2008, IV. ÚS 2538/11 a lit. č. 8, s. 23).

10. Komentované ustanovení vyzdvihuje základní a nejčastější právní důvod zásahu, tj. **souhlas dotčeného člověka**. Úvodní formulace „mimo případ stanovený zákonem“ ovšem zároveň upozorňuje na skutečnost, že vyplývá-li taková možnost ze zákona, a to ať již z občanského zákoníku, nebo jiného zákonného předpisu (třeba i převážně veřejnoprávní povahy), může být zasaženo do integrity člověka i tehdy, když souhlas se zásahem neudělil. Neudělení souhlasu může být způsobeno tím, že se k věci nemohl vůbec vyslovit (např. je-li poskytnutím první pomoci zasahováno do integrity vážně zraněného člověka, který není při vědomí či který vzhledem ke svému zdravotnímu stavu není schopen posoudit situaci a projevit právně relevantní vůli). Zákon však může oprávnění k provedení zásahu udělit i v případech, kdy dotčený člověk vědomě a třeba i výslovně nesouhlasí, a tak umožnit překonání jeho případného odporu (příkladem posledně uvedené situace je povinné léčení některých nebezpečných nemocí dle zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví).

11. **Souhlas se zásahem** do integrity je právním jednáním, kterým se zakládá oprávnění jiné osoby zasáhnout do chráněné osobnostní sféry člověka. Jeho základní předpoklady jsou proto obdobné jako u jiných právních jednání. Musí se vždy jednat o srozumitelný a určitý projev vážné vůle (srov. § 551 až 553); v opačném případě by byl jen zdánlivým – neexistentním jednáním (§ 555 a násl.; srov. lit. č. 2, s. 250 a násl.). Neplatnost souhlasu, a to zpravidla relativní, může být způsobena zejména nezpůsobilostí osoby k jeho udělení se zřetelem na duševní vyspělost a stav (§ 581), nedostatkem ve formě projevu vůle (§ 582), omylem (§ 583 až 585) či donucením (srov. § 587 odst. 1). Specifickým rysem souhlasu se zásahem do integrity je požadavek na jeho informovanost, jehož nedodržení může vést k relativní neplatnosti s odkazem na § 580 odst. 1.

12. Ve sporných situacích, které mohou v praxi vznikat, bude zpravidla namístě dovodit, že **neplatnost souhlasu** jako právního jednání je stanovena na ochranu zájmu člověka, do jehož integrity se zasahuje (srov. § 586). Zda člověk svolí k narušení své integrity či nikoli, je otázkou bytostně osobní povahy. Je skutečností, že důsledky tohoto rozhodnutí člověka se mohou v určitých případech dotknout i třetích osob (příklad lze uvést ze zdravotnické oblasti: vážně nemocný pacient váhá, zda

podstoupí riskantní a velmi zatěžující léčbu, která mu může v případě úspěchu výrazně prodloužit život, přičemž jeho blízcí mají citový, ale případně i hmotný zájem na tom, aby zákrok podstoupil; i přesto je třeba v takovém případě dát přednost autonomii vůle dotčeného člověka před prosazováním práv ostatních). V podmínkách demokratického právního státu je nutno prioritu jednotlivých zájmů určovat podle hodnotových měřítek, na nichž je naše společnost založena. Důraz na autonomii vůle v záležitostech natolik osobních a často i intimních či niterných, jako je narušení osobní integrity, je prvořadý. Kromě toho nelze ztráct ze zřetele, že v případě poskytování zdravotních či jiných služeb, které s sebou zásah do integrity přinesou, bude dotčený člověk často slabší stranou příslušného právního poměru a že jako takovému mu náleží zvláštní právní ochrana. Ze všech těchto úvah vyplývá, že neplatnosti souhlasu se podle § 586 obvykle bude moci dovolat pouze dotčený člověk. Pro osobu, která zásah do integrity měla vykonat, to ovšem přináší často dosti náročný úkol ujistit se, že zdravotní stav dotčeného člověka, včetně jeho stavu duševního, nemá vliv na jeho schopnost právně jednat, a tedy ani na způsobilost udělit souhlas se zákrokem. Specifickou situací je udělení souhlasu se způsobením závažné újmy, nejde-li o zásah nutný v zájmu života či zdraví. K takovému souhlasu se nepřihlíží (srov. § 19 odst. 2) bez ohledu na vůli dotčené osoby; nejde tedy o případ neplatnosti, nýbrž zdánlivosti (právní neexistence) takového právního jednání (k tomuto zvláštnímu případu podrobněji níže sub IV).

13. **Způsobilost člověka udělit souhlas** se zásahem je součástí jeho způsobilosti právně jednat neboli svéprávnosti (srov. § 15 odst. 2). Člověk, který je plně svéprávný, uděluje souhlas k zásahu do integrity zcela samostatně, a to bez ohledu na to, zda plně svéprávnosti nabyl dosažením věku 18 let, přiznáním svéprávnosti před dosažením tohoto věku či uzavřením manželství (srov. § 30). I **nezletilý**, který plně svéprávný není, může souhlas udělit samostatně za podmínek § 95. V ostatních případech jedná za nezletilého jeho **zákonný zástupce** (srov. níže sub V a dále komentář k § 94 odst. 2 a k § 100), byť vůle zastoupeného nezletilého je za určitých okolností právně významná a může provedení zákroku zabránit – § 100 odst. 1. Na pravidla občanského zákoníku týkající se způsobilosti člověka udělit souhlas se zásahem do integrity odkazují i některé zvláštní předpisy (např. § 35 odst. 1 zák. o zdr. službách).

14. Omezení schopnosti člověka právně jednat ovšem může vyplývat nejen z nedostatku vyspělosti dané věkem, nýbrž i z narušení této schopnosti vlivem trvalé či přechodné **duševní poruchy**. Ta může spočívat nejen v psychické chorobě v užším smyslu, ale může vzniknout i jako vedlejší důsledek jiné nemoci, vážného zranění, mimořádné bolesti, ztráty většího množství krve, podání léčivých přípravků ovlivňujících psychiku, konzumace alkoholu či jiných omamných či návykových látek atd. V konkrétním případě se může jednat jak o situaci úplné ztráty vědomí, tak i o situaci, kdy je člověk trvale či dočasně oslaben ve schopnosti posoudit okolnosti a význam svého jednání a projevit svou vůli. Brání-li duševní porucha zletilému člověku, který nemá jiného zástupce, udělit souhlas se zásahem do integrity, může za něj jednat **člen**

domácnosti, jehož schválil soud (§ 50). Tento zástupce však není oprávněn udělit souhlas k zásahu do duševní nebo tělesné integrity s trvalými následky (§ 52 odst. 1 věta druhá). Takový zásah by proto bylo možno, není-li jmenován opatrovník, provést jen s odkazem na stav nouze podle § 99, a tedy bez souhlasu. Druhou možností je, že soud přistoupí k omezení svéprávnosti dotčeného člověka, které se bude týkat i zásahů do integrity, a jmenuje mu **opatrovníka** (§ 55 a násl.). Ani kompetence opatrovníka však není neomezená. Opatrovník nesmí rozhodnout o zásazích do integrity, nejedná-li se o zákroky bez závažných následků, bez souhlasu opatrovnické rady, jestliže byla ustavena [§ 480 odst. 1 písm. c)], či soudu, jestliže opatrovnická rada ustavena nebyla (§ 482 odst. 2). Zásah do integrity člověka neschopného úsudku způsobem zanechávajícím trvalé, neodvratitelné a vážné následky nebo spojeným s vážným nebezpečím pro jeho život nebo zdraví lze nadto vykonat jen s přivolením soudu (§ 101). Nelze-li souhlas včetně přivolení soudu získat, připadá do úvahy opět provedení zákroku bez souhlasu za předpokladu splnění podmínek stanovených v § 99 (srov. komentář k němu).

15. Svěbytným případem udělení **zástupného souhlasu** je § 98, který se týká osob neschopných projevit vůli, a proto neschopných právně jednat, tedy i souhlasit se zásahem do integrity (za situace, kdy nemají zákonného zástupce). K zákonnému zástupci je třeba pro tyto účely přiřadit mimo rodiče (a opatrovníka nezletilého dítěte – § 3022) i poručníka, soudem schváleného člena domácnosti či opatrovníka jmenovaného osobě s omezenou svéprávností. Z dikce zákona vyplývá, že souhlas podle § 98 má přednost před provedením zákroku bez souhlasu podle § 99. K aplikaci posledně uvedeného ustanovení lze proto přikročit, pouze není-li jiné možnosti, tj. nemůže-li souhlas udělit ani dotčený člověk ani jeho zákonný zástupce (či poručník, člen domácnosti, opatrovník apod.), ani některá z osob uvedených v § 98 odst. 1.

16. Vedle obecných požadavků kladených na jakékoli právní jednání musí souhlas se zásahem do integrity splňovat i další předpoklad, a to aby byl udělen **s vědomím o povaze zásahu a o jeho možných následcích**. Musí se tedy jednat o souhlas, který lze označit jako **informovaný**, jak o něm hovoří v kontextu zdravotní péče mj. čl. 5 Úmluvy o biomedicině, § 28 odst. 1 zák. o zdr. službách či § 3, 7 a 17 zák. č. 285/2002 Sb., o darování, odběrech a transplantacích tkání a orgánů (transplantační zákon). Tato právní norma odráží význam, který zákonodárce ochraně integrity připisuje. Důvodem je nejen výsostně osobní, soukromá a často intimní povaha chráněné sféry integrity, ale též skutečnost, že zásahy do ní jsou často spojeny s rizikem pro zdraví, a někdy dokonce i život dotčeného člověka. Proto by k nim mělo docházet jen po náležité úvaze.

17. Při provádění zásahů do integrity, které s sebou nesou zvýšené riziko pro dotčeného člověka (zpravidla jde o úkony v rámci zdravotní péče), existuje obvykle značný rozdíl ve znalostech na obou stranách tohoto právního poměru. Poskytovatel služby bývá odborníkem, příjemce většinou laikem. Proto mezi nimi existuje značná **informační asymetrie**. Příjemce služby, je-li pacientem při poskytování zdravotní péče, se nadto mnohdy nachází pod tlakem nemoci či zranění, což rovněž ovlivňuje

jeho schopnost objektivního posuzování. V důsledku toho má poskytovatel jakožto profesionál reálně mnohem větší možnost sdělením či naopak zadržením určitých informací ovlivnit, jak se daný poměr bude vyvíjet (např. jakou péči bude druhá strana požadovat). Jedná se o situaci, která je svou povahou blízká spotřebitelským smlouvám, v nichž právní úprava rovněž usiluje o zmírnění naznačené nerovnováhy. Povinnost poskytnout potřebná vysvětlení osobě, do jejíž integrity má být zasaženo (§ 93 i 94), je založena na shodném principu.

18. **Rozsah a obsah informací**, které mají být poskytnuty, je nutno vykládat v zásadě shodně jak ve vztahu k § 93, v němž se požaduje vědomí o povaze zásahu a o jeho možných následcích, tak ve vztahu k § 94, v němž se požaduje srozumitelné vysvětlení povahy zákroku včetně způsobu, účelu, očekávaných následků, možných nebezpečí i alternativních postupů (srov. podrobnější komentář k § 94). Občanský zákoník nemá nějakou zvláštní, přísnější úpravu informování pro zdravotnické zákroky oproti jiným zásahům do integrity. Na druhou stranu však v konkrétním případě nemusejí být vždy poskytována poučení či vysvětlení, o nichž může ten, kdo chce zásah do integrity vykonat, důvodně předpokládat, že jsou pro dotčeného člověka zjevně nadbytečná. Tak např. není obvyklé, aby v kadeřnictví byly vysvětlovány možné následky ostříhání vlasů, ač jde o zásah do integrity; stejně tak není obvyklé ve zdravotnickém zařízení poučovat pacienta o povaze zákroku spočívajícího ve změření teploty běžným teploměrem. Přísnost požadavku informování je tedy zásadní měrou závislá na charakteru a okolnostech konkrétního zásahu, jakož i na znalostech a rozumu dotčeného člověka. Bude-li se jednat o osobu podprůměrně znalou, bude nezbytné vysvětlit jí i zákrok, který by průměrně rozumný člověk chápal na základě svých obecných vědomostí. Rovněž tak nebudou poskytována vysvětlení v případě zásahů do integrity, které nemají charakter poskytované služby, ale spočívají např. ve fyzickém kontaktu dotčeného člověka s jinou osobou.

19. **Nedostatečná informovanost** dotčeného člověka může vést k relativní neplatnosti uděleného souhlasu (§ 580 odst. 1). Smysl a účel zákona by byly popřeny, pokud by neposkytnutí potřebných vysvětlení nemělo na platnost souhlasu žádný vliv. Ten, kdo by chtěl zákrok provést, by totiž měl jen minimální důvod dostát své zákonné povinnosti poučení poskytnout. Lze mít za to, že odkaz na § 580 odst. 1 je případnější, než kdyby úvaha o neplatnosti souhlasu byla založena na omylu dotčeného člověka (§ 583 až 585). Jestliže totiž ten, kdo chce zásah do integrity provést, neposkytne dotčenému člověku vysvětlení – ať již žádná, či jen zcela zanedbatelná –, lze stěží hovořit o tom, že by jej uvedl v omyl, jak vyžaduje § 583. O takovou situaci by se jednalo tehdy, jestliže by sdělené informace byly nesprávné či zavádějící, nikoli však pokud by byly kusé nebo pokud by zcela chyběly. Pro úplnost zbývá upozornit na to, že nesplnění povinnosti poskytnout vysvětlení podle § 94 nevede automaticky k vadě v uděleném souhlasu v případě, že dotčená osoba potřebné informace získá jiným způsobem (např. jí informace sdělí někdo jiný než ten, kdo chce zákrok provést, takže souhlas je i přes porušení povinnosti stanovené § 94 informovaný a tím za splnění i ostatních podmínek platný).

20. Nelze říci, že by jakýkoli nedostatek v rozsahu a obsahu informací, jimiž dotčený člověk při udělení souhlasu disponoval, oproti zákonným požadavkům způsoboval neplatnost souhlasu (lit. č. 8, s. 179). Takové pravidlo by totiž mělo neúnosný dopad na výkon řady společensky prospěšných činností, medicínou počínaje. Vždy je nutno přihlídnout k závažnosti chybějících či nesprávných informací a jejich významu pro rozhodování. V mnoha případech platí, že i kdyby dotčený člověk takovou, tj. správnou, informaci před zákrokem měl, stejně by jej podstoupil. V takovém případě je namístě, aby nesl i rizika jeho případného nezdaru. Lze proto mít za to, že dotčený člověk se může dovolat neplatnosti svého souhlasu se zásahem do integrity, jen prokáže-li, že kdyby určitou **rozhodnou skutečnost**, s níž měl být seznámen a která mu nebyla sdělena, znal, zákrok by dost možná nepodstoupil. Pro srovnání lze citovat z německé právní nauky i praxe, která v tomto kontextu hovoří o opravdovém vnitřním dilematu („ernsthafter Entscheidungskonflikt“ – lit. č. 11, s. 739, lit. č. 10, s. 272), nebo z návrhu společného referenčního rámce (DCFR), podle jehož čl. IV.C.-8:105 odst. 2 věta první „poskytovatel péče musí pacienta vždy informovat o jakýchkoli rizicích či alternativách, které by rozumně mohly ovlivnit pacientovo rozhodnutí, zda bude s navrhovanou péčí souhlasit či nikoli“. Důvodem pro tento přístup – na rozdíl od kategorického požadavku prokázat, že by se dotčený člověk skutečně rozhodl jinak – je, že není nikdy jisté, jak by se daná osoba skutečně zachovala. Pokud se však prokáže existence takovéto relevantní skutečnosti, která byla pro daného člověka natolik významná, že byla s to vyvolat reálnou možnost jeho odlišného rozhodnutí, lze dospět k závěru, že souhlas nebyl informovaný, a z toho důvodu zpochybnit jeho platnost.

21. I když to ze zákonného textu výslovně nevyplývá, lze mít za to, že dotčený člověk má **právo se informace vzdát**, takže se v takovém případě nemůže dovolat neplatnosti uděleného souhlasu (srov. též lit. č. 1, s. 79–80). Právo na poskytnutí stanovených poučení či vysvětlení je oprávněním, nikoli povinností být informován. Spolehne-li se proto dotčený člověk na odborné schopnosti osoby provádějící zákrok a příslušných vysvětlení se dobrovolně a bez jakéhokoli nátlaku z druhé strany vzdá, je nutné toto svobodné (autonomní) rozhodnutí respektovat. V oblasti zdravotní péče lze připomenout čl. 10 odst. 2 Úmluvy o biomedicině, v němž je uvedeno jak to, že „každý je oprávněn znát veškeré informace shromažďované o jeho zdravotním stavu“, tak i dovětek, že „přání každého nebýt takto informován je nutno respektovat“. I odmítnutí informace představuje naplnění práva na sebeurčení.

22. Souhlas může být udělen v jakékoli **formě**, není-li ujednáno nebo zákonem stanoveno něco jiného. V praxi je běžné, že souhlas se zásahem do integrity je udělen konkludentním jednáním (např. pacient vědomě strpí změření krevního tlaku lékařem a poskytuje mu při tom i nezbytnou součinnost). Případy, kdy je předepsána písemná forma souhlasu, jsou komentovány u § 96.

23. Mimo souhlasu ze strany dotčeného člověka mohou zásah do jeho integrity ospravedlňovat i jiné zákonem stanovené důvody. Na prvním místě připadá v úvahu zákrok provedený **ve stavu nouze**, tj. v situaci, kdy se člověk nachází v náhlém

nebezpečí pro jeho život či zdraví a souhlas nelze získat (např. záchranná služba přiveze do nemocnice člověka v bezvědomí s vážnými zraněními utrpěnými při dopravní nehodě). Zásahy do integrity ve stavu nouze jsou podrobněji komentovány u § 99.

24. Podle § 38 odst. 1 zák. o zdr. službách lze mj. hospitalizovat pacienta, ohrožuje-li bezprostředně a závažným způsobem sebe nebo své okolí a jeví známky duševní poruchy nebo touto poruchou trpí nebo je pod vlivem návykové látky, přičemž hrozbu pro pacienta nebo jeho okolí nelze odvrátit jinak. Hospitalizací se rozumí poskytování lůžkové péče po dobu zpravidla delší než 24 hodin. I pokud pacient ani sebe, ani okolí neohrožuje, lze mu přesto poskytnout i bez souhlasu alespoň neodkladnou péči, je-li potřebná pro léčbu vážné duševní poruchy a pokud by v důsledku jejího neléčení došlo se vši pravděpodobností k vážnému poškození zdraví pacienta (§ 38 odst. 3 zák. o zdr. službách). Naopak v případech, kdy je to nutné pro odvrácení bezprostředního ohrožení života, zdraví nebo bezpečnosti pacienta nebo jiných osob, lze při poskytování zdravotních služeb dokonce omezit volný pohyb pacienta použitím omezovacích prostředků včetně psychofarmak (§ 39 zák. o zdr. službách).

25. Povinnost strpět zásah do integrity může vyplývat i z **předpisů o ochraně veřejného zdraví**. Podle zákona č. 258/2000 Sb., o ochraně veřejného zdraví, je člověk povinen podrobit se v určitých případech předepsaným očkováním (§ 46 zák. č. 258/2000 Sb.), protiepidemickým opatřením včetně izolace či karantény (§ 53, 64 a 65 zák. č. 258/2000 Sb.), jakož i léčení stanovených infekčních nemocí (§ 70 zák. č. 258/2000 Sb. a návazný právní předpis, který okruh těchto nemocí stanoví – vyhláška Ministerstva zdravotnictví č. 306/2012 Sb.).

26. Člověk může být povinen snášet zásah do integrity rovněž tehdy, bylo-li mu uloženo **ochranné léčení** (§ 99 tr. zákoníku; podrobnější úprava je obsažena v § 83 a násl. zák. o specif. zdr. službách). Ochranné opatření ukládá soud v trestním řízení. Týká se případů spáchání trestného činu (příp. činu jinak trestného) ve stavu zmenšené přičetnosti, resp. nepřičetnosti, eventuálně spáchání trestného činu ve stavu vyvolaném duševní poruchou, je-li pobyt pachatele na svobodě nebezpečný. Rovněž může být uloženo pachateli zneužívajícímu návykové látky, spáchal-li trestný čin pod jejich vlivem či v souvislosti s jejich zneužíváním.

27. Zásahem do integrity, který může být proveden i bez souhlasu, může být i **vyšetření či znalecké zkoumání v rámci soudního řízení**. V občanském soudním řízení je tento institut upraven v § 127 odst. 4 o. s. ř., podle něhož může soud jak účastníku řízení, tak i třetí – na řízení nezúčastněné – osobě uložit, aby se dostavila ke znalci, podrobila se lékařskému vyšetření, popř. zkoušce krve, anebo něco jiného vykonala nebo snášela, jestliže to je k podání znaleckého posudku třeba. V řízení o svéprávnosti může soud na návrh znalce dokonce nařídit, aby byl člověk, o jehož svéprávnost se jedná, po dobu až čtyř týdnů vyšetřován ve zdravotním ústavu, jestliže je to nezbytně třeba (§ 38 z. ř. s.). V trestním řízení může povinnost podrobit se zásahu do integrity vyplývat zejména z nezbytnosti prohlídky těla, krevní zkoušky

či jiného obdobného úkonu (§ 114 tr. řádu) či vyšetření duševního stavu obviněného či svědka, které může být v případě obviněného, jeli to nutné, realizováno i pozorováním ve zdravotnickém ústavu (§ 116 až 118 tr. řádu). Pozoruhodné je, že zmíněný § 114 tr. řádu používá pojem tělesné integrity poněkud odlišným způsobem, než jaký vyplývá z občanského zákoníku. V trestním řádu se totiž hovoří mj. o „odběru biologického materiálu, který není spojen se zásahem do tělesné integrity“. Soudní praxe však dovodila, že i neinvazivní metody typu sejmutí vzorku pachu, odběru vzorku vlasů či provedení bukálního stěru zasahují do integrity člověka, byť jde o zásah „nepatrný“ (Pl. ÚS – st. 30/10, 439/2010 Sb., odst. 25) či „minimální“ (NS 30 Cdo 2778/2011).

28. V případě občanskoprávního soudního sporu může vzniknout otázka **prokazování právního důvodu** zásahu do integrity, a to z hlediska jak jeho existence, tak jeho náležitých vlastností (např. řádné informovanosti souhlasu). V takovém případě je nutno vycházet ze základní premisy, že zásah do integrity, který se neopírá o některý zákonem stanovený či uznávaný důvod, je protiprávní. Z obecných principů dokazování v civilním řízení plyne, že procesní strana musí zpravidla dokázat skutkové okolnosti odpovídající skutkovým znakům právní normy, jež je jí příznivá (lit. č. 4, s. 86). Proto osoba, která do integrity člověka zasáhla, musí v případě sporu prokázat takové skutkové okolnosti, které odpovídají skutkovým znakům právní normy, jež ji oprávnila zásah vykonat.

29. Dovolává-li se tato osoba souhlasu jakožto právního důvodu zásahu, musí prokázat, že dotčený člověk svým jednáním souhlas udělil – ať již výslovně, či konkludentně –, a dále musí prokázat, že tak učinil s vědomím o povaze zásahu a o jeho možných následcích, včetně toho, že došlo k řádnému vysvětlení v souladu s § 94 (srov. lit. č. 4, s. 109–110). Tím budou naplněny skutkové znaky právní normy § 93 a zákrok bude možno považovat za souladný s právem. Naproti tomu tato osoba nemusí prokazovat např. schopnost dotčeného člověka právně jednat (dokládat absenci duševní poruchy apod.). Omezení způsobilosti jednat je chápáno jako výjimka z pravidla založeného na běžné zkušenosti, že lidé obvykle jednat schopni jsou. Pokud by proto dotčený člověk tvrdil, že při udělení souhlasu trpěl duševní poruchou (např. že byl pod velmi silným vlivem léku či omamné látky), stíhala by povinnost tuto skutečnost prokázat jeho (lit. č. 4, s. 87–89).

30. V této souvislosti je nutno upozornit na právní domněnku souhlasu zakotvenou pro případ zákroků, u nichž se souhlas nevyžaduje v písemné formě (§ 97 odst. 2). Z důvodu vyložených v komentáři k § 97 lze mít za to, že tuto domněnku je nutno vykládat velmi restriktivně a způsobem nepopírajícím výše popsané zásady prokazování důvodu zásahu.

31. O dalších právních důvodech ospravedlňujících narušení integrity, které připadají v úvahu, platí popsané zásady obdobně. Tak např. bude-li osoba, která zásah provedla, chtít své počínání odůvodnit stavem nouze, bude nucena prokázat skutkové předpoklady normy uvedené v § 99, tj. zejména doložit stav náhlého a patrného

nebezpečí pro život dotčeného člověka, nezbytnost zákroku pro jeho zdraví a nemožnost získat jeho či zástupný souhlas. Ve stejném duchu je třeba postupovat v případě ostatních právních důvodů zákroku stanovených občanským zákoníkem či jiným zákonem.

III. Důsledky neoprávněného zásahu

32. Zásahem do integrity vykonaným neoprávněně **vzniká újma na osobnostním právu** dotčeného člověka. Ta spočívá v tom, že byla narušena jeho svoboda a soukromí, že byl omezen ve své autonomii rozhodovat, jak se bude s jeho organismem nakládat, případně nebyly dostatečně respektovány jeho zájmy v situaci, kdy nebyl s to právně relevantně jednat. Kdo do integrity protiprávně zasáhl, je za splnění ostatních zákonných předpokladů z tohoto deliktu zavázán k náhradě (§ 2894 a násl.). Tuto povinnost přitom nelze předem vyloučit či omezit ani dohodou, ani jednostranným úkonem (§ 2898). Jelikož újma na osobnostním právu má nemajetkovou povahu, odčिňuje se přiměřeným **zadostiučiněním** (§ 2951 odst. 2). Právo domáhat se upuštění od neoprávněného zásahu nebo odstranění jeho následku (§ 82 odst. 1) se v těchto případech zpravidla fakticky neuplatní. Není ovšem vyloučeno, aby tímto zásahem zároveň vznikla i majetková újma – škoda, a tedy i závazek k její náhradě. Občanský zákoník výslovně stanoví, že škůdce, který způsobil újmu na přirozeném právu chráněném první částí občanského zákoníku, do níž náleží i komentované ustanovení, je povinen v rámci náhrady nemajetkové újmy odčinit i **duševní útrapy** poškozeného (§ 2956).

33. Při zásahu do integrity narušujícím přirozená práva člověka může dojít i ke zhoršení zdraví dotčené osoby. Je otázkou, zda i tento nepříznivý důsledek lze vždy zahrnout do způsobené nemajetkové újmy a učinit jej předmětem odškodnění (podle zásad § 2958 a násl.). Obecně lze uvést, že kdo se vědomě rozhodl zasáhnout do integrity druhého bez souhlasu či jiného zákonného důvodu, musí nést nepříznivé následky s tím spojené.

34. Složitější případy však nastávají zejména při poskytování zdravotních služeb. Zásah může být protiprávní vzhledem k absenci či neplatnosti souhlasu, zároveň však může mít povahu zákroku, který byl medicínsky plně namístě vzhledem k nemoci či zranění dotčeného člověka, byl proveden po odborné stránce správně a ke zhoršení zdravotního stavu došlo pouze v důsledku naplnění rizika, které je s každým takovým zákrokem spjato vždy, i kdyby byl zákrok proveden s řádným souhlasem. Je tedy nutno uvážit, zda osoba, která zásah do integrity vykonala, má být činná odpovědnou za náhodu (materializaci rizika) jen proto, že k zásahu neměla platný souhlas či jiné oprávnění, ačkoli jinak by totéž riziko nesl sám dotčený člověk (srov. lit. č. 1, s. 94–96, lit. č. 4, s. 185–192).

35. Pokud souhlas či jiný právní důvod **zcela chyběl**, je namístě vztáhnout odpovědnost osoby, která zákrok provedla, i na zhoršení zdravotního stavu vzniklé z naplnění rizika spojeného i s odborně správně provedeným zákrokem. Totéž platí i v případě, že souhlas sice udělen byl, avšak jen v důsledku poskytnutí nesprávných

informací, které lze kvalifikovat jako oklamání, resp. použití **lsti** (§ 587 odst. 2), případně jeho neplatnost vyplývá z **nesvéprávnosti** či **duševní poruchy** nebo z nedodržení zákonem předepsané **formy**.

36. Dotčený člověk se může dovolat neplatností uděleného souhlasu z důvodu neposkytnutí potřebných informací (podle § 94 a dalších předpisů), jestliže mu **nebyla sdělena určitá rozhodná skutečnost** (viz již výše sub II). V takovém případě je namíste činit toho, kdo zákrok vykonal, odpovědným i za zhoršení zdravotního stavu, jež s touto nesdělenou skutečností přímo souvisí, neboli za naplnění rizika, o němž měl být dotčený člověk poučen, avšak nebyl (jde o újmu do značné míry obdobnou škodě způsobené neúplnou či nesprávnou informací podle § 2950). Také příčinná souvislost je v těchto případech dána, neboť nebyť bez informovaného souhlasu provedeného, tj. neoprávněného zásahu, riziko s ním spojené by se nemohlo uplatnit a k poškození zdraví by nedošlo. Je-li souhlas neplatný, neboť vzhledem k opomenutí některé rozhodné skutečnosti nebyl udělen v souladu s § 93, nicméně naplní se nějaké jiné riziko, tj. nikoli ono zamlčené, nýbrž takové, o němž dotčená osoba informována byla, pak povinnost k odškodnění nezahrnuje zhoršení zdraví, avšak zahrnuje samotné narušení autonomie vůle. I toto porušení může být podle zákona odčiněno, nicméně způsob náhrady se může zásadně lišit. Podle okolností konkrétního případu může např. postačovat omluva či spíše symbolická kompenzace namísto podstatně vyšší finanční částky odpovídající bolestem, utrpeným následkům na zdraví, nákladům dalšího léčení apod.

IV. Souhlas se způsobením závažné újmy

37. Stanoví-li občanský zákoník, že se nepřihlíží k souhlasu se způsobením závažné újmy, vyjadřuje tím, že určité hodnoty jsou považovány za společensky natolik významné, že s nimi člověk **není oprávněn zcela volně nakládat**. Z kontextu je zřejmé, byť to text zákona výslovně neuvádí, že újmou podle komentovaného ustanovení se rozumí **újma na životě a zdraví člověka**, nikoli na jeho jiných nehmotných či hmotných statcích. Předmětné ustanovení tak činí právně bezvýznamným souhlas s usmrcením či se způsobením závažné újmy na zdraví (srov. lit. č. 7, s. 21). Jde však toliko o omezení dispozice s vlastním životem a zdravím, nikoli o její vyloučení. Člověk sice nemůže platně souhlasit s poškozujícím zásahem ze strany jiné osoby, sám však svému životu či zdraví ublížit může; to mu zákon nezakazuje, i když takové chování často nebude společensky schvalováno.

38. Zásada, podle níž je stát oprávněn svou autoritou zakázat způsobení újmy i přes souhlas dotčené osoby, není zvláštností českého právního řádu. Náleží sem nepřipustění eutanazie, tedy usmrcení trpícího na jeho žádost, či pomoci při sebevraždě takovému nemocnému (srov. např. rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ve věci *Pretty proti Spojenému království*, lit. č. 5, s. 902–903) či usmrcení v rámci dohody o společné sebevraždě (jeden ze zúčastněných má usmrtit druhého a poté i sebe), újma účastníka tajně pořádaných zápasů bez pravidel, újma spojená se sexuálními praktikami, které vážněji poškozují zdraví (srov. rozhodnutí ESLP ve věci

Laskey a spol. proti Spojenému království), či takový druh kosmetického zákroku, který společnost neuznává a považuje jej za pouhé poškození těla. Někjaký objektivní standard, podle něhož by bylo možno hranici mezi přijatelnou a nepřijatelnou újmou založit, však neexistuje. Jde o otázku, v níž má stát poměrně značnou možnost skrze své zákonodárství i soudní orgány prosazovat hodnoty a názory, jež ve společnosti, která v daném státě žije, dominují. Jelikož se v průběhu času společenská morálka do jisté míry proměňuje a vyvíjí, je dobře možné, že některé případy, v nichž v současnosti bude souhlas se způsobením újmy považován za irelevantní, se v budoucnu mohou stát akceptovatelnými, a naopak.

39. Pojem **závažné újmy**, tj. újmy na zdraví, neboť újma na životě je z povahy věci závažná vždy, zákon nevymezuje a přenechává jej odůvodněné úvaze soudu. I přes proklamovanou, leč pochybnou, nezávislost úpravy občanského zákoníku na veřejnoprávní úpravě je v této souvislosti namísto vzít v úvahu § 30 odst. 3 tr. zákoníku, podle něhož „s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe, nelze za svolení podle odstavce 1 považovat souhlas k ublížení na zdraví nebo usmrcení“. Ublížením na zdraví ve smyslu § 122 tr. zákoníku se rozumí stav spočívající „v poruše zdraví nebo jiném onemocnění, který porušením normálních tělesných nebo duševních funkcí znesnadňuje, nikoli jen po krátkou dobu, obvyklý způsob života poškozeného a který vyžaduje lékařského ošetření“. Pojmu „závažná újma“ ve smyslu občanského zákoníku by se proto zdála odpovídat spíše „vážná porucha zdraví nebo jiné vážné onemocnění“, které mohou za splnění dalších podmínek již představovat těžkou újmu na zdraví. V těchto případech se nabízejí v zásadě dvě možné interpretace: buď výlučně ve vazbě na komentované ustanovení, tj. nikoli pro účely jiných pasáží občanského zákoníku, vykládat pojem „závažná újma“ jako usmrcení či ublížení na zdraví v trestněprávním smyslu, anebo dovodit, že způsobení prostého ublížení na zdraví, a tedy nikoliv těžké újmy, se souhlasem dotčeného člověka může být zakázáno trestním zákoníkem, avšak dovoleno podle občanského práva (§ 1 odst. 1 věta druhá). Důsledkem druhé naznačené možnosti, která za cenu nesouladu mezi normami obsaženými ve dvou velkých kodexech svým způsobem posiluje roli autonomie vůle dotčeného člověka, by bylo, že jednání osoby, která mu takovou újmu způsobila, by bylo trestné, nepostižitelné však občanskoprávně (např. náhradou škody, resp. újmy). S ohledem na potřebu takového výkladu, který respektuje celistvost a jednotu právního řádu jako celku, je nicméně třeba se přiklonit k první variantě. Podle ní lze pro účely komentovaného ustanovení považovat za právně bezvýznamný souhlas s usmrcením a s takovou újmou na zdraví, která obsahově koresponduje pojmu ublížení na zdraví (byť jen prostého) ve smyslu trestního práva.

40. Dovětek komentovaného ustanovení, podle něhož souhlas je právně relevantní, jde-li o **zásah nutný v zájmu života nebo zdraví**, zřejmě míří na případy, kdy zásah do integrity, který by byl jinak charakterizován jako způsobení závažné újmy, je pro život a zdraví dotčeného člověka nezbytný. Příkladem ze zdravotnického prostředí, v němž se tento dovětek nejspíše uplatní, může být, že lékař pacientovi – těžkému

diabetikovi amputuje s jeho souhlasem nohu, aby zabránil sepsi z pokročilé gangrény. Odnětí končetiny by sice bylo chápáno jako závažná újma na zdraví, ta však zabrání vzniku újmy ještě závažnější v podobě smrti pacienta. Paralelou této části komentovaného ustanovení je již citovaný § 30 odst. 3 tr. zákoníku, a to ve slovech „s výjimkou případů svolení k lékařským zákrokům, které jsou v době činu v souladu s právním řádem a poznatky lékařské vědy a praxe“.

41. Na druhé straně však význam zmíněného dovětku nelze přeceňovat, neboť i v případě jeho absence v zákoně by bylo nutno dospět v podstatě ke shodnému výsledku. Zdraví člověka je nutno vnímat celistvě, přičemž jistou inspirací může být jeho vymezení v preambuli ústavy Světové zdravotnické organizace (publikované pod č. 189/1948 Sb.) jako stavu úplného tělesného, duševního a sociálního blaha, tedy nikoli jen absence nemoci či neduhu. Vliv určitého zákroku na zdraví člověka by měl být posuzován komplexně, a nikoli se zaměřením pouze na jedinou část těla nebo na jedinou nemoc či tělesné poškození. Odnětí nohy, které člověku zachrání život, není ani závažnou, ani jakoukoli jinou újmou na zdraví, neboť celkový efekt zásahu je pozitivní, a nikoli škodlivý. Lze mít za to, že tento přístup lépe odpovídá i běžnému chápání pojmu „újma“. Ve výše naznačené situaci by totiž lékař, který končetinu amputoval, velmi pravděpodobně jednal s přesvědčením, že pacientovi žádnou závažnou újmu nezpůsobil, neboť mu tímto zákrokem naopak život zachránil. Předmětný dovětek komentovaného ustanovení proto nelze považovat za zásadní; v praxi by měl být vykládán způsobem, který nebude komplikovat zejména *lege artis* poskytovanou zdravotní službu.

K odst. 2

V. Souhlas udělený zákonným zástupcem

42. Podle odst. 2 komentovaného ustanovení může zákonný zástupce udělit souhlas se zásahem do integrity, jen je-li to k přímému prospěchu zastoupeného.

43. **Zákonnými zástupci** jsou především **rodiče dítěte**, a to v rozsahu, v jakém dítě není právně způsobilé jednat samo (§ 892 odst. 1). Nedohodnou-li se rodiče o léčebném či obdobném zákroku na dítěti, který nelze považovat za běžný, rozhodne podle § 877 na návrh jednoho z nich soud. Tím však není dotčeno pravidlo § 32 odst. 2, podle něhož, je-li zákonných zástupců více, postačí, projeví-li vůči třetí osobě vůli alespoň jeden z nich. Pouze jedná-li více zástupců společně a odporují-li si, nepřihlíží se k projevu žádného z nich. To z praktického hlediska znamená, že pokud např. poskytovateli zdravotních služeb, který navrhuje provést určitý zákrok u dítěte, udělí souhlas jen jeden z rodičů, je takové schválení dostatečné (to stvrzuje i norma obsažená v § 876 odst. 3 a § 892 odst. 2). Jen pokud by vůči poskytovateli projevil druhý rodič svůj nesouhlas, nemohl by poskytovatel k souhlasu přihlížet a byl by nucen odkázat oba rodiče na vyřešení neshody cestou soudního rozhodnutí.

44. V souvislosti s rozhodováním zákonných zástupců nezletilého dítěte, u něhož chybí (typicky vzhledem k velmi nízkému věku) schopnost úsudku, připadá v úvahu

i aplikace § 101, podle něhož by za splnění dalších podmínek mělo být kromě souhlasu zákonných zástupců vyžadováno též přivolení soudu. Jde o spornou otázku s možným negativním dopadem na praktický výkon rodičovské odpovědnosti (v podrobnostech srov. komentář k § 101).

45. Občanský zákoník vychází z koncepce, podle níž se od zákonného zastoupení, vznikajícího přímo ze zákona, odlišuje **zastoupení vzniklé na základě rozhodnutí soudu**. Další případy relevantní v souvislosti s komentovaným ustanovením spadají právě do této druhé množiny, jelikož bez ingerence soudu nenastanou. Takto vzniká zastoupení např. jmenováním poručníka dítěte (ten je nadto omezen schvalováním jeho rozhodnutí v nikoli běžných záležitostech soudem podle § 934 odst. 1), schválením zastupování člověka členem jeho domácnosti rozhodnutím soudu (podle § 50, a to s již shora zmíněným omezením podle § 52 odst. 1 věta druhá a dále i podle § 101), jmenováním opatrovníka [s omezením dle § 480 odst. 1 písm. c), resp. § 482 odst. 2 a rovněž dle § 101]. V úvahu připadá konečně i osoba povoláná k rozhodování za dotčeného člověka v § 98 odst. 1, jejíž oprávnění sice teoreticky vzniká přímo ze zákona, nicméně typickým představitelem kategorie „zákonných zástupců“ není.

46. S ohledem na § 3022 je nutno pro účely komentovaného ustanovení na úroveň zákonného zástupce řadit i opatrovníka podle části druhé, tj. opatrovníka nezletilého dítěte. Lze však mít za to, že byť to zákon výslovně nestanoví, je zásady § 93 odst. 2 **nutno vztáhnout, vedle jednání zákonných zástupců – rodičů dítěte, i na jiné osoby, které případně mohou vyslovit souhlas se zásahem do integrity**. Není totiž důvodu, aby byl omezen jen zákonný zástupce (či opatrovník nezletilého dítěte), neboť i v ostatních případech jednání za dotčeného člověka v záležitostech integrity je nutno chránit jeho zájem (pro srovnání je možno zmínit čl. 12 občanského zákoníku Québecu, podle něhož osoba, která za jiného uděluje souhlas k péči či ji naopak odmítá, je povinna jednat ve výlučném zájmu dotčeného člověka a brát v úvahu, nakolik je to možné, jakákoli jím vyjádřená přání). Nejedná se tedy pouze o rodiče a opatrovníky nezletilých dětí, nýbrž o všechny, kdo při rozhodování o zásahu do integrity jednají za druhého člověka.

47. Pojem přímého **prospěchu** není nijak blíže vymezen. Jeho posouzení bude tudíž v případě sporu věcí odůvodněné úvahy soudu. Prospěch zastoupené osoby je nutno posuzovat komplexně, se zvážením všech krátkodobých i dlouhodobých přínosů, nevýhod i rizik. Zpravidla se projeví v rovině nehmotné (např. při zdravotnických zákrocích v podobě zlepšení či posílení vyhlídek na zlepšení zdravotního stavu). Hmotný prospěch naopak obvykle nebude narušení chráněné integrity zastoupeného dostatečně odůvodňovat. Prospěch nemusí mít trvalou povahu, nýbrž může spočívat i v provedení zcela běžných či pravidelných úkonů, třeba i triviální povahy (např. nechá-li rodič v kadeřnictví ostříhat své dítě). Za zásah prospěšný je nutno považovat i takový zákrok, který neskýtá jistotu dosažení určitého přínosu, nýbrž pouze **naději** na něj. To platí tehdy, jestliže význam a pravděpodobnost prospěchu převažuje oproti četnosti a závažnosti **rizik** či nepříznivých důsledků. Tuto úvahu je nutno činit z pohledu situace *ex ante*, kdy ještě nebylo zřejmé, zda se užitek dostaví

či riziko naplní (typickým příkladem jsou lékařské zákroky, zejména nabízejí-li pro zdraví zastoupeného výrazný užitek, zároveň jsou však spojeny s rizikem nezdaru). Zda je mohl zákonný zástupce odsouhlasit, nelze hodnotit jen na základě *ex post* znalosti, tj. nakolik byly úspěšné, nýbrž podle očekávání, která zákonný zástupce mohl před zákrokem mít. Nebude-li zásah záležet v úkonu zjevně zbytečném či škodlivém, měla by zákonnému zástupci či jiné osobě udělující v souladu se zákonem zástupný souhlas být dopřána jistá míra volnosti v rozhodování. Příliš striktní posuzování by mohlo znesnadňovat např. péči a výchovu, kterou poskytují rodiče dětem. Tím ovšem není popřena potřeba hájit zájem zastoupeného tak, aby neutrpěl újmu v důsledku neuváženého jednání svého zástupce.

48. Velmi závažnou a úzce související otázkou je, zda zástupce může určitý **zásah do integrity zastoupeného odmítnout**. Občanský zákoník výslovně pojednává o udělování souhlasu se zásahem do integrity. Mnohem méně se však již zabývá možností, že zástupce naopak se zásahem souhlasit nebude, ač jej třeba bude doporučovat příslušný odborník (např. lékař). Pomine-li se úprava konfliktu vůle zákonného zástupce a zastoupeného nezletilého podle § 100, nezbývá než z obecných zásad vyvodit, že pokud je zástupce oprávněn udělit souhlas, je zároveň oprávněn jej odepřít. Pokud by zástupce žádnou možnost volby neměl a byl by vždy povinen každý zásah, jenž může zastoupenému potenciálně prospět, schválit, nemělo by jeho oprávnění žádný rozumný smysl. Odmítnutí souhlasu zástupce se zásahem do integrity je proto zpravidla nutno respektovat. Zástupcův nesouhlas nelze ani obcházet tím, že by byl zákrok následně proveden např. s ohledem na stav nouze podle § 99, neboť nejde o případ, kdy souhlas objektivně nebylo možno získat. Navazující úvahou je, zda může zástupce rozhodnout o ukončení péče poskytované zastoupenému (neboli z právního hlediska odmítnout další pokračování zásahů do integrity zastoupeného), jeví-li se péče jako bezúčelná z hlediska možného zlepšení zdraví dotčeného člověka, zároveň však udržuje jeho život. Typicky jde o situace pacientů v dlouhodobém hlubokém bezvědomí či vegetativním stavu s těžkým poškozením mozku, jimž zdravotní péče umožňuje přežívání, avšak bez reálných vyhlídek na uzdravení. Lze mít za to, že i toto právo je součástí oprávnění zástupce, že však podléhá zákonným omezením. Jsou-li zákonnými zástupci dítěte oba rodiče, musejí se na takto zásadní věci shodnout, jinak rozhodne soud (§ 877, přičemž soud může zasáhnout i předběžně podle § 924), poručník potřebuje souhlas soudu (§ 934 odst. 1) a opatrovník musí mít souhlas opatrovnické rady, resp. soudu [§ 480 odst. 1 písm. c), § 482 odst. 2]. Naproti tomu člen domácnosti schválený soudem nemůže tak závažné rozhodnutí učinit vůbec (§ 52 odst. 1). Ve vztahu k osobám povolaným k rozhodování podle § 98 odst. 1 zákon výslovně omezení nestanoví. Lze však mít za to, že v případě odmítnutí souhlasu s pokračováním život udržující péče je u nich rovněž nutno vyžadovat souhlas soudu. Jejich kompetence nemohou být z povahy věci silnější než oprávnění opatrovníka; nadto je nutno přihlížet k právní úpravě srovnatelného případu zásahu do integrity člověka neschopného úsudku s trvalými závažnými následky, který dle § 101 rovněž vyžaduje přivolení soudu.

49. **Zájem zastoupeného může nad vůlí jeho zástupce převážit.** Konkrétním příkladem z české soudní praxe je léčba vážně nemocného malého dítěte, kterou jeho rodiče odmítali z náboženských důvodů, neboť byli svědky Jehovovými a léčení mělo zahrnovat podání přípravků vyrobených z krve, případně krevních transfuzí. Podle nálezu Ústavního soudu (III. ÚS 459/03) postupovaly obecné soudy správně, předaly-li dítě předběžným opatřením do péče vhodného onkologického oddělení (k tomu srov. lit. č. 8, s. 161–164). I v těchto případech proto může po náležitém zvážení všech okolností, míry ohrožení zastoupeného, jakož i důvodů, pro něž zákonný zástupce se zákrokem nesouhlasí, zasáhnout v rámci péče o nezletilé soud (v naléhavých případech i předběžnou úpravou poměrů podle § 924). U jiných zástupců je role soudu ještě výraznější (viz výše).

50. Komentované ustanovení zdůrazňuje, že prospěch vyplývající zastoupenému ze zásahu do integrity musí být **přímý**. To je podmínka, kterou lze pro užší oblast péče o zdraví nalézt i v čl. 6 odst. 1 Úmluvy o biomedicině. Mezi zásahem a očekávaným přínosem by tedy měla existovat patrná souvislost; nestačí prospěch jen velmi vzdálený, efemérní či zprostředkovaný. Zákonný zástupce proto není oprávněn zasah do integrity zastoupeného, který by přinesl (hmotný) prospěch zákonnému zástupci či třetí osobě, schválit s odůvodněním, že by tím získaný užitek až poté posloužil k péči o zastoupeného.

51. Nesplnění požadavku na prospěšnost zásahu pro zastoupeného vede k neplatnosti zástupcem uděleného souhlasu podle § 580 odst. 1. Třebaže neplatnost souhlasu se zásahem do integrity je určena k ochraně zájmů člověka zásahem dotčeného, takže právo namítnout neplatnost by podle § 586 svědčilo jen jemu, v případech zastoupení jde o zvláštní situaci. Těžko lze očekávat, že např. malé dítě nebo osoba vážně duševně nemocná je s to namítat neplatnost souhlasu se zásahem do integrity (např. neužitečným zákrokem ohrožujícím zdraví), který by zákonný zástupce či opatrovník neplnící řádně své povinnosti schválil. Zájem na vhodné péči o děti přesahuje rámec úzce rodinného vztahu a je zároveň hodnotou celospolečenskou; to obdobně platí i pro ochranu lidí stížených duševní poruchou dlouhodobějšího rázu. Proto lze v konkrétních případech, jež to svými okolnostmi odůvodňují, dospět i k závěru o absolutní neplatnosti souhlasu, k níž se podle § 588 přihlíží i bez návrhu, resp. bez vznesení námítky neplatnosti.

Z judikatury:

K odst. 1

1. K zárukám plynoucím z článku 10 odst. 2 Listiny a čl. 8 Úmluvy Ústavní soud uvádí, že v nich uvedený výraz „soukromý život“ v sobě zahrnuje fyzickou a duševní integritu jednotlivce, v důsledku čehož jakýkoliv lékařský zákrok, byť minimální do lidského těla, lze posoudit jako zásah do práva na respektování soukromého života. Poskytovaná ochrana není absolutní; má-li proto být zásah kvalifikován jako nerozporný se zárukami z citovaných článků plynoucími, musí být „v souladu se zákonem“, sledovat některý z legitimních cílů vyjmenovaných v čl. 8 odst. 2 Úmluvy a dodržovat přiměřenou rovnováhu mezi použitými prostředky a zásahem sledovaným cílem. **(IV. ÚS 2538/11)**

2. Zdraví je součástí fyzické integrity člověka a jako takové je chráněno čl. 7 odst. 1 Listiny, chránícím nedotknutelnost osoby a jejího soukromí, resp. čl. 8 odst. 1 Úmluvy, chránícím soukromý život, protože soukromý život v pojetí Evropského soudu pro lidská práva zahrnuje fyzickou a duševní integritu (...). I tuzemská teorie dospěla k závěru, že zásahem do nedotknutelnosti osoby je porušení tělesné fyzické integrity člověka chápáno v širším smyslu, tj. jako porušení či zhoršení zdraví, jímž může být způsobení zranění, způsobení či zhoršení choroby, a to i choroby, resp. poruchy psychické, ale i pouhé způsobení bolesti (...). Ustanovení čl. 7 Listiny je rozvinutím ustanovení o právu na život (čl. 6 Listiny) se zřejmým důrazem na to, zajistit ochranu člověka v běhu jeho života především po fyzické stránce... **(II. ÚS 2379/08)**
3. Každý člověk je svobodný a není povinen činit nic, co mu zákon neukládá. Z toho vyplývá, že také v otázkách péče o vlastní zdraví záleží jen na jeho svobodném rozhodnutí, zda a v jaké míře se podrobí určitým lékařským výkonům, a jen zákon ho může zavázat, že určitá vyšetření podstoupit musí. (...) [A]ni v případech diagnostikovaných psychických poruch nelze stavět lékařskou diagnózu nad právo. **(IV. ÚS 639/2000)**
4. [J]e nezbytné, aby se případné zásahy do osobnostních práv zkoumaly komplexně a jejich posouzení se neomezilo pouze na zkoumání, zda jednání bylo *lege artis* či *non lege artis*, neboť to by bylo z hlediska možných zásahů do osobnostních práv nedostačující. Lze si totiž představit jednání, které z lékařského hlediska bude posuzováno jako jednání *lege artis*, a tudíž nebude zásahem do práva na život a zdraví, ale současně může být zásahem do jiné složky osobnostního práva, např. do práva na soukromí (např. lékařský zákrok bez informovaného souhlasu pacienta). Proto je zřejmé, že pokud se dovolatelka domáhá ochrany osobnosti do vícero složek (do ochrany života a zdraví, soukromí a lidské důstojnosti), je potřeba zkoumat všechny složky osobnostních práv jednotlivě. Jinak řečeno, skutečnost, že byl postup shledán z medicínského hlediska *lege artis*, pak automaticky neznamená, že jiná dílčí složka osobnostních práv nemohla být tímto postupem neoprávněně zasažena. **(NS 30 Cdo 3223/2011)**
5. Neoprávněnost zásahu do osobnostní sféry fyzické osoby chráněné všeobecným osobnostním právem vylučují konkrétně tyto okolnosti, když: a) dotčená fyzická osoba k zásahu do své osobnosti, resp. do jednotlivých hodnot, tvořící její osobnost v její fyzické a morální jednotě (integritě), svolila, nebo b) je zásah s ohledem na různé veřejné zájmy dovolen zákonem, přičemž do této kategorie spadají tzv. zákonné licence (...). V těchto případech (pokud nejsou překročeny zákonem stanovené meze) jde o situace, kdy nad individuálními zájmy jednotlivých fyzických osob, do jejichž osobnosti je zasahováno, převládá závažnější, významnější a funkčně vyšší veřejný zájem, odůvodněný naléhavými sociálními potřebami, které jsou v demokratické společnosti nezbytné, c) k zásahu došlo v rámci výkonu jiného subjektivního práva stanoveného zákonem, popřípadě, kde jiný subjekt plnil právní povinnost, kterou mu ukládá zákon. Přípustnost těchto případů je odůvodněna zvláštním veřejným zájmem jak na nerušené a plynulé realizaci subjektivních práv, tak na plynulém plnění právních povinností uložených zákonem. **(NS 30 Cdo 2266/2008)**
6. [P]rovedení lékařského zákroku bez souhlasu pacienta může být případně též posuzováno jako neoprávněný zásah do osobnostních práv takového pacienta, konkrétně do práva na tělesnou integritu. (...) [B]ez vědomí pacienta uskutečněný a požadavky lékařské vědy neodůvodněný operační zákrok u fyzické osoby, resp. takový zákrok provedený dokonce omylem, bude mít vždy znaky neoprávněného a ve většině případů současně též i velmi závažného zásahu do práva na ochranu osobnosti takové osoby, která má nezadatelné právo na ochranu fyzické integrity, a to bez ohledu na případně skutečně nastalé zdravotní následky zásahu. **(NS 30 Cdo 2870/2000)**
7. Bez souhlasu pacienta je možné zákrok provést (...) za podmínek, že zákrok nesnese odkladu, protože bez jeho okamžitého provedení hrozí pacientovi smrt nebo újma na zdraví, zákrok (...)

musí směřovat k záchraně života či zdraví pacienta a jedná se o stav nouze, kdy zdravotnický pracovník nemůže získat řádný souhlas pacienta z objektivních důvodů, nikoliv proto, že pacient souhlas udělit nechce. (...) Souhlas s odnětím orgánu lze podmínit určitým zjištěním, které je možné až při samotné operaci, ovšem v takovém případě lze považovat odnětí za odsouhlasené jen tehdy, když došlo ke splnění stanovené podmínky. Úmluva [o biomedicině] ani [zákon o péči o zdraví lidí] nepředepisují písemnou formu souhlasu jako právního úkonu (...), a takový souhlas lze tudíž poskytnout i ústně. Vždy se však musí jednat o souhlas svobodný a informovaný. **(KS Hradec Králové 25 Co 285/2006)**

K odst. 2

8. [O]chrana zdraví a života dítěte (...) je zcela relevantním a více než dostatečným důvodem pro zásah do rodičovských práv, kdy jde o hodnotu, jejíž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní. Jinak řečeno, obecné soudy jsou povinny zajistit spravedlivou rovnováhu mezi zájmy dítěte a zájmy jeho rodiče, zvláštní pozornost však musí být věnována zájmu dítěte, který může – v závislosti na své povaze a závažnosti – převážit nad zájmem rodiče (...); především nelze připustit, aby rodiče přijímali opatření škodlivá pro zdraví nebo rozvoj dítěte... **(III. ÚS 459/03)**
9. Občanský zákoník právo na ochranu osobnosti fyzické osoby upravuje jako jednotné právo, jehož obsahem je v občanskoprávní oblasti zabezpečit respektování osobnosti fyzické osoby a její všestranný svobodný rozvoj. Jde o zásadní rozvedení a konkretizaci článků 4, 5, 6, 7, 8, 10, 11, 13 a 14 Listiny základních práv a svobod. Z uvedeného je třeba dovozovat, že má-li fyzická osoba právo na ochranu svého života a zdraví, musí být vybavena i možnostmi, resp. instrumenty, aby sama mohla realizaci těchto základních práv ovlivňovat a realizovat. Proto tedy např. čl. 4 a 5 Úmluvy o lidských právech a biomedicině stanoví, že jakýkoliv zákrok v oblasti péče o zdraví, včetně vědeckého výzkumu, je nutno provádět v souladu s příslušnými profesními povinnostmi a standardy a pouze za podmínky, že k němu dotčená osoba poskytla svobodný a informovaný souhlas. (...) Těž např. podle článku 25 písm. d) Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením (...) státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, mimo jiné vyžadují, aby pracovníci ve zdravotnictví poskytovali osobám se zdravotním postižením péči stejné kvality jako ostatním a na základě svobodného a informovaného souhlasu; za tímto účelem státy, které jsou smluvní stranou této úmluvy, mimo jiné, zvyšují povědomí o lidských právech, důstojnosti, nezávislosti a potřebách osob se zdravotním postižením prostřednictvím vzdělávacích aktivit a zveřejňováním etických norem pro státní i soukromou zdravotní péči. Z naznačeného je zcela zjevné, že odvolací soud napadeným potvrzujícím výrokem akceptoval závažný zásah do práv vyšetřovaného, pokud bylo rozhodnuto, že vyšetřovaný není oprávněn samostatně rozhodovat o způsobu léčení svého zdravotního stavu a dávat souhlas k léčebným zákrokům ve zdravotnických zařízeních... **(NS 30 Cdo 1144/2013)**

§ 94

(Vysvětlení před zákrokem)

(1) Kdo chce provést na jiném člověku zákrok, vysvětlí mu srozumitelně povahu tohoto zákroku. Vysvětlení je řádně podáno, lze-li rozumně předpokládat, že druhá strana pochopila způsob a účel zákroku včetně očekávaných následků i možných nebezpečí pro své zdraví, jakož i to, zda přichází v úvahu případně i jiný postup.